

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

1997. MÁJUS

44. SZÁM

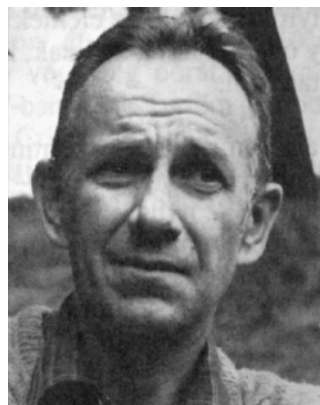
VADAI ISTVÁN

Tandori Dezső: Halottas urna két füle e. e. cummings magángyűjteményéből

)
(

Tandori Dezső verse az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötetben jelent meg először 1973-ban (a költő 1969-ben készítette). Azóta válogatott versgyűjteményekbe is bekerült (*A becsomagolt vízpart*, 1987; *Vigyázz magadra, ne törődj velem*, 1989), mutatva, hogy nem esetleges, egyszeri, felejthetően ötletszerű alkotás, hanem az életmű vállalt, a szerző által is fontosnak gondolt darabja.

A hosszú cím és a két jelből álló versszöveg elsőre talányosnak, rejtvénytűszerűnek tűnik. Az 1973-as kötet éppen ezektől a talányos daraboktól híresült el. Ha az egyetemen irodalomelméleti bevezető előadáson azt kell bemutatni, hogy a műalkotás intencionális tárgy, azaz *bármilyen* műalkotás-ként szemlélhető, gyakran éppen az elemzendő Tandori-vers a példa. Még ez is irodalom. Mintha bizony a szokatlan versszöveg eleve azt jelentené: ennek aztán végképp semmi értelme! Vagy legalábbis azt: *bármilyen* jelenthet, azt jelenti, amit mögé gondolok. Attól tartok, hogy a szerző személye nélkül bajosan értjük meg jól a verset, az általa megszabott értelmezési minimum elérése nélkül üres belemagyarázás lesz az elemzésből. A lehető

TANDORI DEZSŐ
(*1938)

*A záró zárójel és a táró
zárójel egymásalattisága;
de hát a nyitó jelről nem
feledhetjük, hogy zár,
és a záróról valami
vigaszt sejtet, hogy nyit.
Nem akarom jobban
konkretizálni a dolgot...*

legrosszabb persze, ha elutasítjuk a műalkotást, mintha bizony az értelmező előítéletei szabnák meg azt, hogy mi a költészet.

Az 1973-as Tandori-kötet megjelenése után egyik kritikusa, Tarján Tamás kissé furcsa módon reagált a *Kortárs* hasábjain: „Tandori Dezső második kötetét (*Egy talált tárgy megtisztítása*) föllapozva első reakciónk a megdöbbenés és a kínos nevetés. Sportújság-részlet. Sakk-képletek. Nap-Hold-kele-óra-perc. Szótár-részlet. Ábécé. Már az sem – üres oldal: *A gyalog lépésének jelölhetetlensége osztatlan mezőn*. Még a modern költészetben járatos olvasó is levegő után kapkod.” Kissé furcsa ez a levegő után kapkodás, ha arra gondolunk, hogy Tarján Tamás azóta *Egy tiszta tárgy találgatása* címmel jelentetett meg elemzőkötetet, melyben épp Tandori ezen verseit csodálja meg nagy-nagy tisztelettel.

A modern költészetben jártas olvasónak egyáltalán nincsen oka megdöbbenésre, sem kínos nevetésre. Annak az ideje már régen elmúlt. Kassák versét, a *Mesterembereket* Osvát Ernő azzal adta vissza: „Uram, ez nem vers, ez szerkérdöcögés.” Szokatlannak, művészietlennek ítélte azt, ami avantgárd. Kassák szóban forgó verséből idézhetjük: „De mi már távol vagyunk mindentől...” A mai olvasó már régen elmúlt művészettörténeti korszakként emlegeti az avantgárdot. Kapkodhatott levegő után a szürrealizmus és a Dada idején az akkori befogadó, a modern költészetben jártas olvasó már ismeri Tristan Tzara kiáltványát, látott már képverseket Apollinaire-től, Weöres Sándortól, klasszikusként emlegeti Marcel Duchamp talált tárgyait.

Duchamp nevével pedig Tandori kötetének címéig érkeztünk vissza. A cím – és ez most nagyon fontos – idézet, József Attila *Eszmélet* című verséből: „Az meglett ember... / ki tudja, hogy az életet / halálra ráadásul kapja / s mint talált tárgyat visszaadja...” A *talált tárgy* képzőművészeti kifejezés, olyan szobor, tárgy, amit a művész készen talál. Ilyenkor is beszélhetünk azonban legalább három lényeges alkotói mozzanatról: 1. A művész kiemeli a tárgyat eredeti környezetéből, s megszünteti ezáltal a tárgy eredeti funkcióját. 2. Címmel látja el, így új jelentéssel tölti fel a tárgyat. 3. Beilleszti egy új környezetbe, több más mű közé, így új jelentéskörnyezetet biztosít, új kontextust teremt. Esetünkben a költő úgy emelte a zárójeleket verssé, hogy 1. Megszüntette az eredeti funkciójukat, hiszen a költeményben nem fognak közre immár semmit, kifordítva legfeljebb a mindenségre vonatkozhatnak. 2. Hozzájuk kapcsolt egy képi jelentést, a jelek „fülekké” váltak, s egyben valakinek, e. e. cummingsnak a tulajdonává is. 3. Az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötet részeként Tandori-verseként funkcionálnak.

A *megtisztítás* a talált tárgy tulajdonba vételének költői mozdulata. A tárgy eredeti tulajdonosa általában a háttérben marad, nem tudjuk, Duchamp palackszárítója, WC-csészéje kié volt korábban. Sőt, igen gyakori az olyan tárgyak szoborrá avatása, ahol ez a kérdés fel sem merülhet, a szobrász sorozatterméket, kólásüveget, konzervdobozt *talál*, vagyis készterméket (*ready made*) állít ki.

Tandori esetében a korábbi tulajdonos jelölt, a cím külön felhívja a figyelmet, hogy a talált zárójelek e. e. cummings magánygyűjteményéből valók. Ez a mozzanat, akárcsak a kötet József Attilától kölcsönözött címe a hagyományhoz való kapcsolódásra utal. Tandori tárgyai nem függetlenek a múlttól, tehát nem egyszerűen avantgárd gesztus e tárgyak felmutatása.

Lehet e verset elemezni úgy is, hogy nem veszek tudomást a címében megnevezett személyről. Ekkor a vers csupán a zárójelek alkotta rajzolatból áll, azonos, és két síkon közelíthető meg. Ha képként szemlélem, a két jel közép-pontosan szimmetrikus voltára figyelhetek, vagy arra, hogy a végletekig leegyszerűsített ábrát vizsgálok. Két jelet, két egyszerű íves vonalat. Mintha Kazimir Malevics *Fehér alapon fehér négyzetét* figyelnék, a vers üres, és éppen így, szupermatista módon beszél a létezésről, illetve a nem-létről. Ha akarom, gondolatban kört rajzolhatok a két zárójel köré, és máris jin-jang jellé válik az egész. Akár így, akár másképp próbálok azonban a rajz mögé látni, pusztán képversként értelmezve nem juthatok el a vers jelentéséig, pusztán találgatással, belemagyarázással silányul minden kísérletem.

Egy másik megközelítés a címből indulhat, s még mindig e. e. cummings személye nélkül tárgyalhatja az urnafületek ábrázoló szöveget. Széles Klára a Kortárs 1974. júniusi számában a következőképpen értelmezi a verset:

„A »Halottas urna...« például, a két zárójel rajzában felidézi az urna két fülét. Eddig a »vics«. De mivel líráról van szó, s nem rajzról, a tipográfia csupán járulékos, de nem véletlen járulék. Egyetlen analógia-láncreakció a »négy sor«. Bezárul egy zárójel: ismeretlen szöveg, ismeretlen élet, ismeretlen ember *mögött*; s megnyílik egy: hasonló *előtt*. Éppoly személytelen ez az írásjel, mint a már személytelen, por alakú ember – aki oly mértékben nincs jelen, oly mértékben pusztán hiányával tüntet, s e pusztán hiány meghatározott, hangsúlytalan hangsúlyozásával, hogy neve vagy névtelensége sincs. »E. E. Cummings« mint »magánygyűjtő« kap csak nevet. Tehát csupán annak a helynek tulajdonosa, ahol a hajdani ember, illetve hűlt helye (porai), azaz csupán az azokat magába rejtő urna van. Az urna, amely így tehát egy helynek a helye egy bizonyos helyen, s amely, mint ilyen szintén immár két fülére redukálódott; azaz pont azt nem tartalmazza, amiért »urna«, azaz már nem csupán a hajdani hűlt helyének hűlt helye, hanem önmagának mint urnának is csupán maradványa. (Mondhatnánk: a maradvány maradványai őrzőjének maradványa.) Pedig az urna már önmagában is mint tagadás létezik. Léte, létrejötte: a lét tagadásából, a nemlét létezéséből ered. S a paradoxon maga a vers: az ennyiszeresen hatványozott nemlét már szenvedélytelenül is szenvedélyes, sőt szenvedélyt, létet irritáló lét. Az ennyiszeres tagadás már nemcsak állítás, hanem állításokat hív ki. A fanyar gunyorú grimasz: – ennyi egy ember – például két írásjelnyi (azaz: például egy urnányi por, illetve még az sem stb.); már felkiáltójelnyi »közöny«. Ez a hang-

súlytalanság, ezen a fokon – súlyos. Az ennyire »személytelen« súly – már minden személynek, bármely személynek, legszemélyesebb súlya. Talán legsúlyosabb súlya is. ...S gombolyítható mindez tovább.»

Talán kiegészíthető ez a gondolatmenet annyival, hogy a zárójel nem csupán az urna fülének rajza, hanem önmagában is jelentéssel bír. Valamit zárójelbe tenni, annyit tesz, mint érvényteleníteni, vagy legalábbis a zárójel nélküli szöveg alá rendelni. Olyankor használunk zárójelet, amikor mellékesen jegyzünk meg valamit, s a jelekkel azt jelöljük: mindaz, ami itt szerepel, *csak* kiegészítés. Ami zárójelek között van, *más* minőségű, múltidejű, elfeledett, értéktelen, talán soha többé el nem érhető.

A cím felől indulva a jelek „urnafül”-ként vannak jelen, a tipográfia felől indulva „zárójel”-ként. E második értelmezés, a fordított sorrendű zárójelhasználat tűnik köznapibbnak. Kézenfekvő ötletnek tetszik, persze ettől még szellemes ötlet. Olyan játék, amit még utánozni is érdemes.

Esterházy Péter *Függő* című regénye eredetileg a Mozgó Világban jelent meg. A szöveg ugyanezzel a zárójeles trükkel indul, illetve ugyanígy fejeződik be. Idézzük:

„)Elbeszélék, én, ez az „én” azonban nem koholt személy, hanem a regényíró, dolgokban jártas, keserű, csalódott ember... [...] távolból jövő zavaros kiáltások törnek meg ismét a csendet, téli bosszantás! téli bosszantás! téli bosszantás! téli bosszantás!”

A szögletes zárójelek közé persze oda kell képzelni a teljes Esterházy-regényt. Úgy működik itt ez a két zárójel, mintha a külvilág, a regényen kívüli mindenség, a többi szöveg, a múlt és a jövő lenne zárójelbe téve. Úgy működik ez a kifordított bezárás, mint a ketrec, nézőpont kérdése, hogy a majom vagy az emberiség van kívül-belül.

A példa szemléletessé teszi a zárójeles trükk kétféle használata közötti különbséget. Ami Esterházynál a szöveg járulékos eleme, amire az értelmező vagy hangsúlyt fektet, vagy nem, addig Tandorinál minden ezen múlik. Az egyik estben ügyes író fogás, a másik estben a lényeg hordozó gesztus. Tandorinál különös nyomatékot kap, hogy a zárójelek között nincsen semmi, Esterházynál a regény ha nem is oltja ki, de gyengíti a hatást. Tandori verse konstruktivista, hiszen anyagból, írásjelből építkezik, s maga a jel válik a közlés tárgyává, Esterházynál a függőbeszéd áttételességét teszi még áttételesebbé.

Azt gondolhatnánk, hogy a két mű, a Tandori-vers és az Esterházy-regény független egymástól, de nem így van. A *Függő* tömértelen mennyiségű (az első két megjelenéskor még jelöletlen, a továbbiakban már jelölt) idézete között ugyanis található Tandori-idézet is. Éppen az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötetből való az alábbi, Esterházy által teljes terjedelmében idézett vers:

Kavafisz-haiku

Már fél három!
Milyen hamar
elmúlt egy év.

Ha a *Függő* (rejtett, vagy éppen felfedett módon) hivatkozik a szóban forgó Tandori-kötetre, akkor nem tekinthető ettől függetlennek a regény indító-, illetve záró-mozzanata sem. A történetnek azonban még nincsen vége.

A Mozgó Világ-beli folyóiratközlést ugyanis Esterházy-kötet követte, a *Bevezetés a szépirodalomba* kötetsorozatán belül egy karcsú, kisalakú könyv. Ez a fent bemutatott módon záró-zárójellel kezdődik, a regény végén azonban hiába keressük a befejező nyitó-zárójelet, annak nincsen nyoma. Amikor a kötet 1981-ben megjelent, egyszerűen nyomdahibának tekintettem az eltérést, s cenzúrával a példányom végére jegyeztem a hiányzó zárójelet. 1986-ban azonban megjelent a *Bevezetés a szépirodalomba*, Esterházy Péter szöveggyűjteménye, mely sok más Esterházy-mű mellett a *Függő* teljes szövegét is magábaolvastotta. A *Függő* végén itt sem szerepel zárójel, ráadásul a szöveg elől is elmaradt. Ha akarjuk, tekinthetjük szándékos sorozatnak: kettő, egy, zéró... Figyelmesebb lapozgatás után persze kiderül a turpisság: Esterházy nem dobta ki a zárójeleket, épp ellenkezőleg, olyan fontosnak gondolta őket, hogy kötetszintre emelte. A *Bevezetés...* legelején és legvégén találhatóak A/4-es méretben. Ha valaki ismeri a *Függő* eredeti közlésmódját (amit a kis kötet igencsak megnehezít nyomdahibájával, hiszen a két jelből álló trükk felét eltünteti), akkor az azonosítás egyszerű: A két hatalmas negyedkörív az egész *Bevezetésre* érvényes zárójel, mégpedig zár/nyit sorrendben. Ha azonban nem ismerjük az előzményeket, a kötetet nyitó/záró íves vonalakat bajos zárójelként érzékelni. (Talán szerencsésebb lett volna gigantikus méretű, de mégis szabályos nyomdai betűtípust alkalmazni, mondjuk például úgy, ahogyan a Tiszatáj címlapján szereplő idézőjel-pár mutatja.)

Térjünk azonban vissza a Tandori-vershez, hiszen még mindig nem beszéltünk a vers címében megjelölt személyről. Az újvidéki *Híd* 1978. januári és februári számában jelent meg Tandori Dezső önértelmező írása, a *Mi mondható róla, mondható róla*. A szerző az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötetének verseiről értekezik benne. „Célom kettős – írja Tandori – 1./ Elmondani mindazt, ami ezekről a versekről – szerkezetükben hordozott kifejezéselemeikről – jelenleg eszembe juthat s megfogalmazható. 2./ Megnézni, képes vagyok-e bizonyos kizárólagosság jegyében helyes alapokat adni műveim érdemi értékeléséhez. (Taglalásához.)” Kézenfekvő megoldásnak tűnik a szerzőt idézni, vajon hogyan értelmezi ő ezt a verset:

„Halottas urna két füle e. e. cummings magángyűjteményéből. A vers két zárójelből (és a címből) áll:

)
(

Tulajdonképpen furcsa, hogy magának e. e. cummingsnak nincs ilyen verse; mert lehetne, mert ez az ő életművéből következik szervesen, feltételezem, hogy van, csak – magángyűjteményben. Így állt össze máris két mozzanat: az e versek táján keresett (remélem, nem keresettnek ható) képzőművészetiesség (nyelvtani-gondolati térbeliség) és a költészeti folytonosság, az anyagszerűség, az elődökkel létező szerves kapcsolat tanúságjele. Most ha e. e. cummings egyszer valóban elhagyta volna a teljes szöveget, máris ez a vers állt volna elő (nem tudom, ő milyen címet adhatott volna neki; s talán ez az oka, hogy nem írhatta meg ezt a verset: mert nem volt előtte egy e. e. cummings, akinek eszmekörére, költészeti létezésére támaszkodhat; ilyenkor ugyanis nem árt, ha a címek viszonyítási alapja minél erősebb; tehát ez is bizonyítja, hogy a vers létezését e. e. cummingsnak köszönhetjük.) A záró zárójel és a táró zárójel egymásalattisága; de hát a nyitó jelről nem feledhetjük, hogy zár, és a záróról valami vigaszt sejtet, hogy nyit. Nem akarom jobban konkretizálni a dolgot; a képzőművészetiesség cummingsi eleme még az az enyhe dalszerű jelleg, mely a címben hordozódik: az ti., hogy e. e. cummings afféle magángyűjtő, és ez a két zárójel egy képzeletbeli halottas urna két füle, vagyis egészen anyagszerű, tárgy-forma valami. Ez a cummingsi romantika feltárása kíván lenni; nem akar szikárabb összképzetet, mint amilyen az ihletője, a lehetőség-adója.”

Világos, hogy a költőnek fontos e. e. cummings, a vers nem esetlegesen idézi meg őt a címben, sőt nem is értjük jól a verset, ha nem úgy értjük, hogy mindez e. e. cummingsra vonatkozik. Kezdjük tehát az értelmezést előlről.

A lexikonok tanúsága szeint Edward Estlin Cummings (1894–1962) amerikai költő, festő volt. Önkéntes mentőautó-sofőrként részt vett az első világháborúban, internálótáborban is volt. A 20-as években Párizsban tanult festészetet, később New Yorkban telepedett le. A modern amerikai költészet állandóan kísérletező különce és fenegyereke. Fölforgatta a vers szinte minden hagyományos elemét, tipográfiai, központoszási, sortördelési, írásmódbeli trükkjeivel a polgárpukkasztó amerikai avantgárd élvonalába tartozott. Verseit következetesen e. e. cummings alakban szignálta.

Az elemzésünk legelején emlegetett avantgárd vonás tehát valóban jelen van a Tandori-versben, de nem eredeti avantgárd mozdulatként, hanem egy költő-előd megidézése folytán. Tandori mesterének tekintette Cummingsot, s ezt fordításai, saját verseskötetei is tanúsítják. 1975-ben jelent meg magyarul *e. e. cummings 99 verse* címmel válogatás az amerikai költő életművéből, s ennek több mint felét (50 verset) Tandori Dezső fordított. Lássunk ezek közül kettőt, hogy érzékeljük e. e. cummings technikáját:

43

se(
 át! az a ra

Nyke Rek
)besfeke

te(s Ég)m

oz-gá-samoc

Canatla?
 noNa

z(el
 ó) ú

szó(
)ma

(tt)
dÁ

r,

47

(ím) a ma
 darak(fel

találják a

le

vegőt) a (S)z

ür
küleT(

t

tá

tág

7

tága(
 tágas
 ságába n.És lé)nézd
 mo
 St(lekké
 válik;
 mind & : és
 kin
 ek)ah
 ang
 ja
 i
 (
 gjai
 jai
 ai

Jól megfigyelhető, hogy a versekben a sorokra tördelés és az írásjelek szokatlan használata lelassítja az olvasást, rákényszeríti az olvasót, hogy a szokásostól eltérő módon, tehát koncentráltabban, figyelmesebben fogadja be a szövegeket. A vers intenzívvé válik, terjedelme dacára (vagy éppen azért) az ábrázolt táj, kép, mozdulat nyomatékosabban van jelen. Leheletnyi képek, aprólékosan kifejtve. A versszövegek legapróbb egységei is életre kelnek, a két idézett versben is megfigyelhető, milyen sok lehetséges szójelentést kell elkülönítenie az olvasónak. Sorról sorra bukkannak fel olyan szavak, vagy szótöredékek, amik csupán a tördelés miatt tűnnek szónak, valójában kiküszöbölendő elemek, esetleges(?) jelentésű hibás olvasatok.

Másfajta trükk az, ahol a tördelés folytán az olvasás iránya változik meg. Többszörös, illetve fordított irányú olvasásra szép példa e. e. cummingstól (új-fent Tandori fordításában):

83

a csend

fi

gy

elő

madár: az

éle
t;forduló é,
le

(tudakozódás hóesés előtt)

Megfigyelhető az örökmozgó sorhármas, a végtelenített szöveg, amely egyszerű, mégis váratlan trükkjével a szöveg lényeges mozzanatát nagyítja ki. Ez a megoldás Tandorinál is sokszor előbukkan, hol pasziánszt rakosgató kéz, hol lábjegyzet-csillagok szolgálnak az olvasási irány metaforájaként. A *Halottas urna két füle...* is két sorba van tördelve, s a zárójelek fordított elhelyezése elindít egy ilyen cserélgetős mozgást is. Leginkább *Salon; évszám* című kompozíció (avantgárd kiállítás!) egyik darabja emlékeztet a cummingsi bűvészkedésre:

(*Tárgy és tér*)

kivételével,
igen, mindig épp annak az egynek a

Megj.: A két sor, mint két „malmozó” ujj,
forog.

Tandori az *Egy talált tárgy...* lapjain következetesen használ hasonló tipográfiai trükköket, később pedig egész korszakára jellemző lesz a roncsolt nyelv, az olvasást lelassító jelhasználat (pl. *Koppar Köldüs*). Most idézzünk tőle egy cummingsi megidézést:

Hézagpótlás

(E. E. CUMMINGS TÜKRÖS-TERME)

Rengeteg!
MI SZÜK-
csak épp
SÉGEM
ezt nem értem
VOLNA RÁD?
mégsem.

A már korábban megfigyelt technikai megoldások mellett emeljük ki azt a mozzanatot, hogy az alcím zárójelben van, nyilván nem függetlenül a megidézett mester költői gyakorlatától. A *becsomagolt vízpart* (1987) című kötetben, ahonnan ezt a darabot idéztük, Tandori számos mesterét megidézi, s ez az *Így*

írtok ti azt is jelenti: így írok én. A kis- és nagybetűk segítségével egymásba-tördelt szöveg arra késztet, hogy oda-vissza többször elolvassuk a verset, s a két félszöveg újra meg újra másként reflektál a tükörképére. Ennél még lassabb befogadást tesz szükségessé a betűnkénti olvasás, erre is van példa:

AZ ISMERETLEN OLVASÓ EMLÉK-MŰVE

	S ₂₁	M ₂₂	Ó ₂₅
O ₁₀		N ₁₉	I ₂₀
	Y ₃	L ₄	L ₁₁
T ₇		E ₈	A ₁₈
	E ₅	G ₂	A ₁₅
T ₁₆		M ₉	T ₆
	S ₁₄	E ₂₃	L ₁₇
V ₁₂		A ₁₃	R ₂₄
	Í		

Figyeljünk az apró trükkre, a felszíni vicc, a megfordított cím mögött van egy rejtettebb poén is. Az olvasó által összerakott szövegben nincsenek jelölve a szóközök, az olvasóra van tehát bízva a szavakra tagolás. Márpedig nem a kézenfekvő tagolás a legértelmesebb, annak nincsen se füle, se farka. Az nem több buta viccnél. De ha másképpen tagoljuk a szöveget, máris tovább lépünk. Szabad legyen most úgy értenem ezt a verset, hogy csak az ismeri a költő szándékát, és csak az merheti magyarázni a zárójeles verset, aki nem olvasatlan, aki tehát e. e. cummings versek ismeretében nyúl a zárójelekhez. Ha jól értem, Tandori enigmatikus verseinek, talányos költői megoldásainak VAN a szerző által megkövetelt olvasata. Afféle minimális elvárás.

Ilyen befogadási folyamatról értekezik Tandori Dezső a Kortárs 1977-es évfolyamában ITT NYUGSZEEK STOP E... E... CUMMINGS című szonettje kapcsán is. Nem véletlen, hogy újfent e. e. cummings neve kerül szóba, a tanulmány a költői jelhasználatról szól. Tandori egy (ebben az elemzésben most nem tárgyalt) versről beszélve kulcsot ad műveihez, olyan fogódzót, ami véleményem szerint az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötet majd mindegyik darabjára érvényes. Ezt írja:

„Kosztolányi, aki csaknem mindenről tudott vagy sejtett valami nagyon lényegeset, azt írja *Hiénafog* című 1934-es dolgozatában: »Ami egyszer volt, test, lélek, megmarad, így vagy úgy, a világegyetem alkotó része lesz, s hat is az örök körforgásban, gondolatokat, érzéseket ébreszt valakiben úgy, mint bennem ez a [harmincöt ezer éves] hiénafog. Szörnyű, hogy elmúlunk. De talán

szörnyűbb, hogy egészen sohase múlhatunk el.« Hát ez így annyira együtt van Kosztolányinál, hogy nevetséges lenne toldani-foldani.»

Hogy létezésünkkel jeleket hagyunk, hogy nem múlhatunk el nyomtalanul, hogy megmaradó tárgyaink halálunk után is egykori birtokunkként élnek tovább, s megtalálhatóak, felmutathatóak, erről sok Tandori-vers szól. Például a *Töredék Hamletnek* című 1968-as kötetből:

Egy teraszon

Szórakozottan pörgeted
valamikori poharad.
Halál-utáni napsütés
fonja rá az ujjaidat.

A *valamikori poharad* kifejezés a vers kulcs-sora. A birtokviszony megszűnt, ám nem lehetünk bizonyosak benne, hogyan. Elképzelhető, hogy a pohár már nem a teraszon üldögélő tulajdona, csak egykor volt az övé. De valószínűbb, hogy a pohár gazdája egykori, s egy halál-utáni pillanatban idéződik föl az alakja.

Valahogyan így őrzi, egy valamikori halottas urna megmaradt két füle formájában e. e. cummings két zárójele az egykori költő emlékét.